

יעקב גוטפרינד

ראשיתה של תנועת ההתנגדות היהודית בבלגיה

גורלו של לוחם ואיש-מחתרת יהודי היה שונה מזה של חברו הלא-יהודי לא באירופה המזרחית בלבד, אלא גם בארץ מערבית מובהקת — בלגיה. כאנשי מחתרת בבריסל נשמרנו שלא לרשום שם או כתובת, בה עמד להתקיים מיפגש. מקום בו מצאנו מיקלט-לילה לא הופענו בו לעת יום. וגם לאחר שעלה בידינו לחזור בריאים ושלמים מפעולה מסוכנת והגענו לדירתנו, עמדנו בפני סכנה חדשה: דירתנו היתה דירת יהודי ובכל שעה עלולים היו לפקוד אותה הנאצים בחיפוש אחר יהודים. היינו פארטיזאנים בעיר ההומה ולא ביער.

ולמרבה הדאבה לא-מועטות היו ה"הפתעות", שהגסטאפו השיגה את הלוחם לא ברחוב, לא בשעת פעולה, אלא דווקא בביתו, — כיהודי.

יש ואני מצטער על שלא נותרו בידינו רשימות, יומנים, זכרונות, שנכתבו בעיצומם של המאורעות. זכור לי כי היה לנו נוסח של שבועה פארטיזאנית, וטקס-השבועה היה נערך עם קבלת חברים חדשים. אני ושאול רוכמן ניסחנו את השבועה, אך אינני זוכר אותה. זכור לי כי שבועה זו נסתיימה בדברי אמונה בשיחורר לאומי שלנו. לא השתייכתי אז לזרם יהודי לאומי, אך אין זה מקרה כי כמיהה כזאת הובעה בשבועה שלנו. כשם שאין זה מקרה שבימי מלחמת-העצמאות בארץ-ישראל אספתי אצל יהודים בבלגיה, פארטיזאנים לשעבר, מעט נשק שנותר בידיהם, צירפתי לכך את אקדחי האיש, ובעזרת חברתי למאבק הלן ג. העברתי כל זה כסיוע צנוע שלנו ל"הגנה" בארץ.

אנשים שהיו רגילים להשתמש בעט-סופרים — אינטלקטואלים, עיתונאים, עסקני-ציבור, נעצרו על-פירוב בין הראשונים. אני עצמי לא חשבתי בימים ההם על כתיבה ועדות בכתב. המציאות היתה דינאמית ואכזרית, ידידים ועמיתים לקרב נעקרו מן השורה — לא נתנו את הדעת על ימים שיבואו.

והאמת היא שגם העדים הם מועטים. וגם אותם יחידים שנותרו בחיים נתפזרו. אחדים הגיעו לארצות הדמוקראטיה העממית — פולין והונגריה, ולא ניתן להם לספר על האופי היהודי הייחודי של המלחמה אותה ניהלו.

הזדמן לי לעבור על עדויות של אנשי-מחתרת ופארטיזאנים מבלגיה המצויים במוסדות-מחקר שונים בארץ. מצויים שם פרקי זכרונות של אנשים החיים בארץ וגם כאלה, שרק ביקרו בה כתיירים. מורגש בדברי חברים כי הזכרון נחלש, לא

תמיד יש דיוק ואחידות בסיפור המעשה ובפרטיו. ויתירה מזו, יש והדברים הנמסרים מושפעים אולי מאנטאגוניזמים ואולי גם ממגמה פוליטית זאת או אחרת. רק היסטוריון שיהיה לא־רק אובייקטיבי וחסר־פניות, אלא גם ילמד את הרקע והנעשה ביסודיות רבה, יוכל לפלס דרכו בערבוביה רבת־פנים זו. עם זאת, יש לדבר־העדויות גם יתרונות חשובים. בכל עדות אתה מוצא פרט או אירוע שמוסיפים חוליה להשלמת התמונה ולגילוי התמונה האמיתית. הנה, תוך קריאת העדות שמסר הרשל יכימק (Jechimek) בזמן ביקורו בקיץ האחרון בישראל ב"בית לוחמי־הגיטאות", נזכרתי בפרטים שפרחו כליל מזכרוני. למשל — יכימק מספר בעדותו, כי לאחר שהזמנתי אותו ואת אדולף (ואלף) וייכמן והצעתי להם לייסד את הקבוצה היהודית הראשונה לביצוע מעשי־חבלה, הרי לפגישה השנייה הבאתי עימי שני זוגות משקפיים (עם זכוכיות רגילות, כמובן) בשבילם. תוך קריאת הפרט נזכרתי שאומנם כך היה הדבר. אף זכרתי כיצד השגתי את זוגות המשקפיים. היה לנו בבריסל חבר שעבד אצל אופטיקאי. שמו היה בלושטיין (הוא ואשתו אבדו בגירוש מורחה ואילו בנו הוא כבר שנים חבר בקיבוץ משמר־הנגב). התעכבתי על פרט פעוט זה, כדי להוכיח כי העדויות מסייעות גם לריענון הזכרון. וכשם שהן מחיות פרטים פעוטים כך יש בכוחן להעלות פרשיות חשובות.

בסתיו הבלגי העכור, ששיקף יפה את העכרוריות בנפשו של הישוב היהודי הקטן בבלגיה, בנובמבר או דצמבר 1941 הזמנתי אלי, כאמור, את החברים אדולף (ואלף) וייכמן והרשל יכימק, שניהם חייטים, פעילים אקטיביים בוועד האזורי של סאן־זילר. הצעתי להם כי שלושתנו נקים קבוצה, שתשים לה כמטרה לבצע פעולות־חבלה במפעלים העובדים למען המאמץ המלחמתי של גרמניה. למען האמת, באותה שעה הייתי רחוק מאוד מהמחשבה, שמאותו גרעין זעיר יצמח כוח יהודי מזויין בבריסל. כמו־כן לא עלה כלל על דעתי, כי אני אישית אקבל על עצמי אחריות רבה וגוברת במאבק מזויין זה. עלי לציין, כי באותו זמן לא היתה עדיין המלה „פארטיזאן“ פופולארית לא בקרב היהודים ולא בקרב הבלגים. לעומת זאת נודע כבר על פעולות־חבלה; ובנוסף לכך קיבלה עתה התעמולה האנטי־נאצית בכלל, שהופצה מאז ראשית הכיבוש, צורה חריפה ומורגשת יותר. הגיעו גם שמועות על קיום קבוצות של „אנגלופילים“, שהיוו יותר מכשיר בשירות מודיעין מאשר מכשיר למאבק פעיל. אספר כאן על הימים הראשונים שלנו.

השאלה הקשה הראשונה שעמדה בפנינו, היתה: היכן משיגים את האקדח הראשון. התחלנו לחפש דרכים וקשרים בכיוון המבוקש. הרשל יכימק לאחר פגישות אחדות השתחרר מקבוצתנו. הוא טען כי אינו יכול לזנוח את הפעולה החברתית־פוליטית המתרתית, המעסיקה אותו. במקומו הצטרף אלינו לאחר ימים ספורים מוריס ברסלר, חייט, לשעבר לוחם בבריגאדה

ראשיתה של תנועת ההתנגדות היהודית בבלגיה

הבינלאומית בספרד. כמעט יחד עימו הגיע אלינו פועל מאנטוורפן אברהם (פייר) פישל.

עתה היינו כבר ארבעה חברים. הזמן — על סף שנת 1942. אנו מתכננים את הפעולה הראשונה: להצית בית-חרושת העובד בשביל ה"וורמאכט". אך כיצד משיגים לפחות אקדח אחד לפעולה זאת? מוריס ברסלר מכריז כי הוא מכיר "אנגלופיל" מסויים, ואם ניתן הסכמתו, הרי הוא מוכן לבדוק את האפשרויות באמצעות האיש הזה.

אנו מתייעצים, ולאחר שאנו דורשים ממנו לנקוט בכללי הזהירות המירבית, גותנים הסכמתו. לצערנו, לאחר שבועות אחדים של דחיות והבטחות, חוזר מוריס עם תשובה עניינית של ה"אנגלופיל". אקדח הוא לא יתן, אולם חומר-נפץ הוא מוכן לתת. אך התנאי שלו הוא, כי אנו נמסור לו פרטים על פעולה העומדת להתבצע, מיקומה וכו'.

נוכח "תנאי" זה, אסרנו על מוריס להמשיך להיפגש עם האיש ואמרנו לנתק כליל את הקשרים האלה. הכרנו היטב את המפה הפוליטית של בלגיה. לפלגים הימניים היה נשק, אך המגמה הפוליטית שלהם אמרה: "להחזיק את הנשק במצב של רגיעה" (יותר נכון — לשמרו באדמה עד שיעלה חלודה) ולחכות לשעה שתים-עשרה... דבר זה לימד אותנו מאיזה כיוון פוליטי נשקף לנו סיכוי של ממש.

למחרת היום היתה לי פגישה עם שארל רוכמן, חבר בקבוצתנו וראש ועד-הפעולה נגד פרוונים העובדים למען ה"וורמאכט". רוכמן היה חייט, לוחם בבריגאדה הבינלאומית בספרד. אני עצמי הייתי חבר בוועד שלו, אך התרחקתי ממנו אחרי שעברתי לפעילותי החדשה. דבר זה לא פגע בקשרים האישיים שהיו קיימים בינינו.

לאחר שמסרתי לו אינפורמציה על הקבוצה, ואמרתי כי היינו יכולים לפתוח בפעולה, אך המחסור באקדח הראשון מעכב בעדנו, השיב לי רוכמן כי הוא נתן דעתו על העניין והוא מחפש קשר עם הפארטיזאנים הבלגיים. הוא הוסיף וציין כי למרות כללי המחתרת הנשמרים בקבוצה הקטנה שלנו, הרי גודע לאנשים שונים, ובייחוד לחברים בחוג היהודי "סולידאריות", כי מתארגנת קבוצה בעלת אופי כזה, ולדעתו חלק מאנשיהם חושב על הצטרפות אלינו. "סולידאריות", שהיתה בעלת אוריינטציה שמאלית ראדיקאלית נתנה בזמן ההוא את אנשיה הטובים ביותר לעניין המאבק המזויין, ומתוכה גם נפלו הקורבנות הראשונים.

לפני שרוכמן נפרד ממני הוא הישיר מבט לעיני, ואמר: "זה שמושקה (רוזנצווייג) מבקש להשתחרר מהוועד ועושה מאמצים להתפטר מתפקידו בתנועת-הנוער השמאלית, מוכיח כי אף הוא מתכנן לפנות לקבוצתך".

עתה היינו כבר ששה. עולה על הפרק השאלה של חלוקה לשתי חוליות בנות שלושה אנשים. התוכניות שלנו מתרבות, אך האקדח הראשון עדיין איננו. וכאן אירע מקרה אחר מנוגד למיפגש עם ה"אנגלופיל". לכאורה זהו מקרה פארדוקסאלי, אך הוא משקף את המציאות המורכבת בה פעלנו. האקדח

הראשון שהשיג האירגון היהודי המזויין בבריסל בא מדי „ארי טהור“, פליט פוליטי בבלגיה, גרמני ולוחם ספרד, ששמו היה רישארד הוגו.

לאחת הפגישות הגיע חברנו אדולף וייכמאן מרוגש כולו, והכריז כי קיים כבר אקדח ואולי אפילו שניים. הוא העז לגלות את סודנו לחבר גרמני, שעשה עליו רושם של איש המעורב בעניינים מחתרתיים. הסתבר כי אומנם האיש השתייך לקבוצה של גרמנים אנטי-נאציים במחתרת. האיש הסכים מיד לבוא לעזרתנו.

הסתבר כי בבלגיה פעלה זה זמן-מה קבוצת גרמנים אנטי-פאשיסטים המורכבת מ-5-7 אנשים. כפי שמוסר אדי רוזנברג — צעיר יהודי שנמלט מגרמניה לאחר עליית היטלר לשלטון — בעדותו, הוא ידע על מעשיהם של אחדים מאנשי הקבוצה האמורה, המרוכזים באנטוורפן. הקבוצה תכננה פעולה בהיכל הספורט באנטוורפן, בעת תחרויות ספורט שעמדו להיערך שם בנוכחותו של גנרל פון-פאלקנהאוזן. רק במקרה הוכר אחד מהמתנקשים, הנריך, על-ידי אנשי גסטאפו. החלו חילופי-יריות ואת הכדור האחרון כיוון הנריך אל עצמו. על היריות בהיכל הספורט באנטוורפן נודעו דברים במחתרת, אולם מה בדיוק אירע ומי היו המעורבים בעניין — לא ידעו בתנאים של הימים ההם.

קבוצה זאת לא האריכה ימים. היא הושמדה על-ידי הגסטאפו. גם רישארד הוגו, שבאישור קבוצתו השתתף במיספר פעולות שלנו, נעצר בשנת 1942 ברחוב בריסל ואבד כנראה במרתפי הגסטאפו.

ועתה נשוב למצבנו בראשית שנת 1942. בפגישה עם שארל רוכמן אנו מחליטים לחלק את החבורה לשתי חוליות. עימי נשארים: מוריס ברסלר, לייבקה רבינוביץ' ופייר פישל. לחוליה השנייה השתייכו מושקה רוזנצווייג, רישארד הוגו ווייכמן בתור מפקד החוליה. באותה הזדמנות מסר לי רוכמן, כי עלה בידו למצוא קשר עם הפארטיזאנים הבלגיים והם מוכנים לצרף אותנו, בתור קבוצה נפרדת, ויהיה עלינו לקבל את מרות הפיקוד הכללי, מישמעת, אחריות וכדומה. בנוגע לנשק, הרי גם מצבם אינו שפיר, אך טובים יותר הסיכויים להשיג חומר-נפץ, שמכינים אותו בכוחות עצמיים. כך הפכנו חלק של הקורפוס הפארטיזאני בבריסל, שבראשו עמד באותו זמן פועל בלגי ולוחם ספרד, גאסטון ירנה (נפל בתקופה מאוחרת יותר מכדורי גסטאפו). נפרדנו באותה פגישה במצב-רוח מרומם, מתוך הרגשה כי עלינו על דרך נכונה. נדברנו לפגישה נוספת.

בינתיים עסקתי בליכוד שתי החוליות שלנו. כל חוליה ניגשת עתה באופן קונקרטי לביצוע הפעולה הראשונה. על קבוצתו של וייכמאן הוטלה פעולת-הבלה בבית-חרושת למנועים, העובד בשביל ה„וורמאכט“. ואילו על הקבוצה שלי הוטל לבצע את ההתנקשות הראשונה — פסק-דין, שהייב להזהיר את המלשינים ובעלי המפעלים היהודים העובדים למען המאמץ המלחמתי של הנאצים.

לפגישה הקרובה מביא עימו שארל רוכמן את הקופסה הראשונה של חומר-נפץ המיועדת בשביל החוליה של וייכמאן, וקובע לו פגישה עם אדם שעתיד להדריך אותו כיצד להפעיל את החומר. כאן עלי לציין, שכיוון שמהרגע הראשון

ראשיתה של תנועת ההתנגדות היהודית בבלגיה

שמנו את הדגש על פעולות-החבלה, הרי שלח אלינו ש. רוכמן כימאי יהודי, המהנדס אושקה אינגבר, שסייע לנו בעצות מקצועיות וגם סיפק לנו חומרים שהכין במו ידיו (חומרי-הצתה, הומצות וכו'). בשלב מאוחר יותר סייע לנו לארגן מעבדה משלנו, בה הועסקו שמשון (פרוספר) דויטשר, כימאי שמוצאו מפולין (ניספה במאוטהאוזן) וכן מוטל (גורקיל) קאצאפ, רוקה לפי מקצועו.

בהודש מארס עברנו את המיבחן הראשון.

כפי שאנו רואים נמשכו ההכנות האירגוניות וצידוד הקבוצות במשך מיספר חודשים. חשיבות לא-מועטה יש לייחס לעובדה שהיישוב היהודי בבלגיה היה עדיין „ליגאלי“. אומנם היהודים סבלו כבר מגזירות רבות, אך הותר להם עדיין להתגורר בדירותיהם. עמדתנו כבר על כך בעבודת הקודמת* שנאלצנו בהתחשב עם היישוב היהודי בבלגיה להימנע מכל צעד, שעלול היה לפגוע בציבור היהודי ככלל. כמובן, הקפדה על הסייג הזה האריכה בהרבה את ההכנות והתוכניות לקראת המיבצעים הקונקרטיים.

למזלנו הוכתרו פעולותינו הראשונות בהצלחה. הצלחה זו הגבירה את הביטחון העצמי שלנו וחזקה אותנו מבפנים. אולם ההצלחה לא תמיד האירה לנו פנים. הוצרכנו ללמוד את השיעור הזה מהר, מהר מאוד.

* * *

בבוקר¹ של יום 19 בנובמבר 1942 קיים מוריס ברסלר פגישה עם חברו לקבוצה מושקה רוזנצווייג. הפגישה נקבעה במרכז של העיר בריסל, בבית-מגורים מאוכלס. מוריס לא הצליח לעבור את סף השער ומיד הקיפו אותו אנשי גסטאפו. מוריס שלף את האקדח שלו, היאבקות קצרה והוא נופל מכדור הנאצים. לאחר כמה דקות מתקרב למקום מושקה. כבר מרחוק הוא מבחין בסיעות אנשים מתקהלות ומתלחשות. עיני המתלחשים מופנות במתיחות לעבר השער. מושקה מצטרף לאחת הקבוצות ומנסה לקלוט את דברי המתלחשים. המלים המקוטעות המגיעות לאוזניו: גסטאפו... יריות... יהודים.

תחושה המנבאת רעות משתלטת על מושקה. באותו רגע מגיעה המכונית השחורה של מוסד הקבורה. מושקה נדחף דרך שרשרת הסקרנים ומגיע לחזית העומדים. הוא רואה את האדם שמושכים מן השער. כן, אין ספק, זהו מוריס. הוא מזהה את הנעליים, את צבע השערות המציצות מעל לשמירה.

רושם כבד הותיר קורבן ראשון שלנו — מוריס שלנו.

מקרה טראגי, והרי רבים טובים מתוכנו נפלו ואבדו בשל מקרים כאלה. מוריס נפל בידי הגסטאפו בשעה שהם חיפשו יהודים. סתם יהודים. לא את מוריס דווקא.

* ראה: יעקב גוטפרינד — ההתנגדות היהודית בבלגיה, „ילקוט מורשת“ ד', יולי 1965.

למחרת היום אני בפגש עם מפקד הפלוגה — שארל רוכמן. עטופים מעילים, עם צווארונים זקופים, אנו מטיילים בשדרות ליאופולד השני. עוברות דקות של שתיקה. שארל פותח ראשון: „האמן לי יעקב, קשה לשאת באחריות לאנשים“.

אני איני משיב. מחשבותי פונות עתה לשדות-המלחמה של ספרד, קרבות בהם השתתף מוריס. ובקול אני פונה לשארל:

— „הרי גם אתה היית שם, בספרד, האם לא ראית שם מתים?“
שארל משיב:

— „שם בספרד, יעקב, העניין היה אחר. שם היתה חזית, צבא, חייל הלוחם מול חייל, צבא נגד צבא. וכאן? ראה, אנחנו מטיילים עתה ברחוב. האם יודעים אנו מיהו האדם הצועד לפנינו ומי ההולך אחרינו? אתה אינך יודע היכן החזית שלך, מתי תיפתח האש, ואם יוותר לך זמן של שניה כדי להגיב, להשיב, להתגונן. כולנו עלולים להיות קורבנות של מקרה — כמו מוריס. אך כל המקרים הללו בסך-הכול אינם מקרים כלל. זוהי השיטה ואנו כדגים המפרפרים ברשת“.

שארל ממשיך לדבר, אך איני מקשיב לו יותר. לפני עיני עומד מוריס, שכדורי ספרד לא השיגוהו, אך הוא עתיד היה ליפול מכדור נאצי בבלגיה.

במוחי מצטיירת התמונה:

ערב אביבי בבריסל. הפעולה נקבעה לשעה 12.00 בלילה. על היהודים נאסר לעזוב את דירותיהם משעה 8 בערב ועד 7 בבוקר, אולם איסור זה אינו חל על לוחם יהודי.

היום צריך ליהרס בית-החרושת למנועים העובד בשביל הגרמנים. הפעולה מתבצעת על-ידי החוליה של וייכמאן. מוריס צורף בתור תיגבורת לחוליה של וייכמאן.

ב-12 בלילה נעים ארבעה צללים בזהירות. יעדם הוא בכיכר ד'הרו שברובע סן-ז'ילר שבבריסל. הם פונים לסימטה צדדית ונצמדים לבית קטן. מושקה ווייכמאן חודרים לחצר הגובלת עם בית-החרושת. בוריות מצמיד מושקה את סולם החבלים לחומת בית-החרושת. מושקה הוא הראשון שמטפס למעלה ומעיף עין סביבו. אחריו באים האחרים: מוריס, וייכמאן, רישארד, הוגו. דרך הגג הם מגיעים לתוך בית-החרושת. בתוך האולם כל אחד פונה לבצע את משימתו. סכינים מוכנים מראש חותכים את החגורות המפעילות את המכונות. חלקים מסויימים מוצאים החוצה ומושמדים. העבודה מסתיימת. עתה בא תור הפצצה. וייכמאן נותן הוראה לסגת ומכין את הפצצה. הפתיל ארוך למדי ומותיר שהות של 12 עד 15 דקות זמן. וייכמאן בודק שום אם הפתיל בוער כהלכה ועוזב את האולם.

הצללים נעים עתה בדרך חזרה.

בשער של בית, לא הרחק ממקום-הפעולה, מצפה אברהם שיינמן. הוא שומע כי צעדים זהירים קרבים. דרך הסדק שבשער הוא מבחין במוריס.

ראשיתה של תנועת ההתנגדות היהודית בבליגיה

הוא פותח מעט את השער והצללים נדחקים פנימה. אשתו של שייגמן מסתירה את האקדחים. החברה במצב-רוח מרומם. המשימה עלתה יפה... ושוב באותו אביב של 1942, בבריסל.

מוריס עובר ברחוב רכוב על אופניים. פעם. פעמיים. פניו עצבניים. מן הצד גופל מבטו עלי. הוא רומז לי — מחכה לאות.

וכאן, כמו להכעיס, נטפל אלי חבר מוכר: מה מתרחש? מה מעשיך כאן? איני יכול להיפטר ממנו ועלי לגלות סבלנות. לבסוף האיש הולך לדרכו.

מוריס עובר פעם נוספת. אני מביט סביבי — הכול כשורה — ונותן את הסימן המוסכם. אני רואה שמוריס מתקרב למקום, נשמעות שתי יריות וקריאה רמה. אנשים מתחילים לרוץ, הרחוב מתרוקן מהר. מוריס עולה על האופניים, אך הוא מאבד את שיווי-המשקל ומתהפך. אני מתחיל להתקרב אליו. הוא מתגבר, מתיישב שוב במושב ונעלם מהר.

זאת היתה ההתנקשות הראשונה, שבוצעה באמצע היום. זאת היתה היריה הראשונה שלנו. ההרוג היה מלשין ומשתף-פעולה, ובדרך זאת אמרנו להזהיר כל מלשין יהודי ולא יהודי.

כמה שבועות מאוחר יותר ביצע מוריס בשיתוף עם הקבוצה של וייכמאן פעולת-חבלה במיפעל למצנחים ליד אנטוורפן.

קולו של שארל מגיע שוב לאוזני:

— „אינך מרגיש, יעקב, גשם יורד. עלינו למצוא מקום מיסתור. על מותו של מוריס יהיה עלינו להשיב בהתנקשות על איש ה-ס.ס.“.

ימים אחדים לאחר שיחתנו זו נורתה יריה קולעת באחד הרחובות ליד פורט-לואיז. מבתי-הקפה של הסביבה באים אנשים בריצה. למראה איש במדי קצין ס.ס. השרוע על המדרכה, הם מסתלקים מהר.

בהתנקשות הזאת עמד במיבחן ראשון פארטיזאן שעתידי היה להשתתף בפעולות רבות ולהיות יורש הולם למוריס ברסלר המנוח — שארל פאסטרנאק.

SUMMARY

We have opened our periodical this time with part of the memoirs of Anna Durać, a new Olah from Poland who used to belong to the underground Communist Youth Groups in the Warsaw Ghetto. Her memoirs tell of the organisation of these groups and the way they worked in the ghetto. The authoress was sent to the "Aryan" side of Warsaw to make contact with Communist Party institutions outside the ghetto. In this passage from her memoirs Anna Durać describes the relationship of the various Communist leaders to their Jewish comrades in the ghetto, and gives illustrative details about several of the Jewish youngsters, who were members of the Polish Communist underground in Warsaw and pioneers of the armed Communist organisation in Poland.

Ya'akov Gottfreund, who was active in the Belgian armed underground, describes in the part of his memoirs published here the organisation of the first small groups in the Movement, how they acquired arms, the first fighters, and the planning and implementation of the first armed operations.

Israeli-born Mrs. Daliah Ofer has written a research on the rescue mission in Istanbul in 1943 for her M.A. degree in History at the Hebrew University. The Istanbul delegation was made up of representatives of various parties and factions in the Jewish population in Eretz-Israel and managed to make secret contact with Jewish groups in countries under Nazi conquest, and tried to help them both materially and in organising rescue operations. Mrs. Ofer's work is the first attempt to summarise the work of the mission, using written material from archives and testimonies of members of the mission. We publish here a part of this research.